

УДК 37.09(477)

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.2/22.166982>**Олена УВАРКІНА,***orcid.org/0000-0002-7804-3727**доктор філософських наук, професор,
професор кафедри педагогіки, психології,
медичного та фармацевтичного права**Національної медичної академії післядипломної освіти
імені П. Л. Шупика**(Київ, Україна) uvarkinaev@ukr.net*

ПЕДАГОГІЧНА МАТРИЦЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ МЕДИЧНОЇ АКАДЕМІЇ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ ІМЕНІ П. Л. ШУПИКА

У статті розглядається педагогічна спадщина Клінічного інституту для удосконалення лікарів – першого українського навчального закладу післядипломної освіти лікарів. Актуальність обраної теми обґрунтовується тим, що пріоритетним питанням підготовки медичних кадрів у сфері охорони здоров'я є збереження величезного досвіду української медичної науки й освіти і її наукового потенціалу в умовах інтеграції в європейський і світовий освітній простір. З метою визначення основних етапів організації педагогічного процесу в Клінічному інституті для удосконалення лікарів автор розглядає особистості засновників і перших професорів, лікарів-викладачів, праця яких стала педагогічною спадщиною сучасної післядипломної освіти. Особистості відомих тоді лікарів вплинули на розвиток і авторитет Клінічного інституту для удосконалення лікарів, який сьогодні є провідним українським закладом післядипломної освіти лікарів і провізорів – Національна медична академія післядипломної освіти імені П. Л. Шупика.

Ключові слова: *Клінічний інститут для удосконалення лікарів, Національна медична академія післядипломної освіти імені П. Л. Шупика, педагогічна спадщина, післядипломна освіта лікарів.*

Olena UVARKINA,*orcid.org/0000-0002-7804-3727**Doctor of Philosophical Sciences, Professor,**Professor of the Department of Pedagogy, Psychology,
Medical and Pharmaceutical law**Shupyk National Medical Academy of Postgraduate Education
(Kyiv, Ukraine) uvarkinaev@ukr.net*

PEDAGOGICAL MATRIX OF THE SHUPYK NATIONAL MEDICAL ACADEMY OF POSTGRADUATE EDUCATION

The article deals with the pedagogical heritage of the Clinical Institute for Advanced Training of Physicians – the first Ukrainian institution for postgraduate education of doctors. The boundaries of the study were determined by the date of foundation of the Clinical Institute for Advanced Training of Physicians. While choosing the topic to cover, the author proceeded from the need to preserve the vast experience of Ukrainian medical science and education and its nation-building scientific potential as the priority in training of healthcare professionals in the context of integration into the European and world educational space. Analysis of the sources of research has shown a sufficient volume of literature on the history of the creation of the first faculties of the Institute for Advanced Training of Physicians, but there is a problem of their preservation in the conditions of informatization. In order to show the main stages in organizing of the pedagogical process at the Clinical Institute for Advanced Training of Physicians, the focus was put on the personalities of the founders, the first professors, and teaching physician whose contribution became the pedagogical heritage of modern postgraduate education. The main representatives of the pedagogical heritage of the faculty and their scientific and methodical work are listed. The well-known physicians at that time had a significant impact on the development and authority of the Clinical Institute for Advanced Training of Physicians, which today is the leading Ukrainian institution of postgraduate education of physicians and pharmacists – Shupyk National Medical Academy of Postgraduate Education. It is proved that the use of pedagogical heritage in the modern educational process influences the effectiveness of teaching in postgraduate education of doctors.

Key words: *Clinical Institute for Advanced Training of Physicians, Shupyk National Medical Academy of Postgraduate Education, pedagogical heritage, postgraduate education of doctors.*

Постановка проблеми. Сучасне реформування вітчизняної медичної галузі спрямоване на запровадження нових форм і засобів організації системи охорони здоров'я та відповідних змін у підготовці медичних кадрів, в основі яких є світові та європейські досягнення медичної освіти,

науки і техніки. Однак, під час реформ, які апіорі передбачають руйнацію старих, традиційних систем, варто зберегти найкращі надбання та досвід лікарів попередніх поколінь, які довели конкурентоспроможність української медичної освіти у світі. Розкриття невідомих сторінок життя та професійної діяльності відомих лікарів-педагогів Київського клінічного інституту для удосконалення лікарів (нині – Національна медична академія післядипломної освіти імені П. Л. Шупика) актуалізується відзначенням 100-річного ювілею сучасної вітчизняної післядипломної освіти лікарів, яка поза часом забезпечує підвищення кваліфікації для всіх ланок фахівців медичної допомоги, впроваджує європейські умови праці та формує нові взаємини між лікарем і пацієнтом.

Аналіз досліджень. Аналіз джерельної бази дослідження показав, що проблемою вивчення науково-педагогічної спадщини вчених лікарів і фармацевтів займаються сучасні викладачі історії медицини (К. К. Васильєв, Я. Ганіткевич, О. Голяченко, О. Г. Григола, Л. Ф. Луцик, В. Р. Малюта, В. І. Мельник, Т. С. Сорокіна та ін.), а також співробітники Національного музею медицини і Національної наукової медичної бібліотеки (С. М. Булах, Л. Є. Корнілова, Т. А. Остапенко, Р. І. Павленко, В. П. Шипулін та ін.). Завдяки їх праці зі збереження архівних фондів, їх публікаціям та організації конференцій і семінарів, присвячених українській медичній спадщині, наша наукова спільнота зберегла їх і може використовувати для формування професійних компетентностей у підготовки сучасного медика. Особистий внесок у розкриття невідомих сторінок життя видатних лікарів зробили лікарі-науковці Ю. Г. Віленський, О. А. Грандо, В. П. Сільченко, І. М. Трахтенберг, В. А. Шендеровський, П. І. Червяк та ін.

Відсутність діючої Спілки істориків медицини України не сприяла зниженню інтересу до науково-педагогічної спадщини відомих лікарів. Конференція «Історія медичної науки, практики та освіти», яка була проведена у 2018 р. в Інституті громадського здоров'я ім. О. М. Марзеєва НАМН України, стала поштовхом для науковців до вивчення першопочатку відомих наукових медичних шкіл, особистості їх керівників і становлення української медичної освіти і науки (Історія медичної науки, 2018: 427).

Однак сьогодні відсутній системний аналіз педагогічної спадщини Академії, що надало можливість проведення власного дослідження та заповнення «білих плям» в історії цього провідного вітчизняного медичного закладу післядипломної освіти.

Мета статті – актуалізація та збереження для майбутніх поколінь науковців педагогічної спадщини перших лікарів-педагогів Національної медичної академії післядипломної освіти імені П. Л. Шупика.

Виклад основного матеріалу. Історія становлення Національної медичної академії післядипломної освіти імені П. Л. Шупика (далі – Академія) починається у 1918 р., коли вихованці медичного факультету університету Св. Володимира, члени професійної Спілки київських лікарів, професори М. А. Левітський, О. З. Лазарєв, Є. Л. Скловський, Г. Б. Биховський, І. Й. Фрумін виступили з ініціативою щодо створення в Києві нового для України навчального закладу – Клінічного інституту для удосконалення лікарів (Київський інститут удосконалення лікарів з 1930 р.).

Представники Спілки надавали важливе значення підвищенню кваліфікації лікарів і тому вже у першому статуті інституту була чітко сформульована мета закладу, яка передбачала спеціалізацію лікарів у галузі практичної і теоретичної медицини, набуття загального медичного стажу молодими лікарями, періодичну організацію повторювальних курсів для оновлення знань лікарів і наукову роботу лікарів (Провідному закладу, 2013: 101). Це був перший і новий для України тип вищого закладу освіти.

Процес створення Клінічного інституту для удосконалення лікарів був завершений 17 жовтня 1918 р. Академічні справи інституту знаходились у віданні Ради, «состоящей из Председателя, товарища председателя, ученого секретаря и всех заведующих секциями (отделениями) по специальности, а также членов жюри» (НМАПО ім. П. Л. Шупика, 2008). Професорсько-викладацький колектив інституту почав свій навчальний процес із лекцій у вечірній час, а згодом організував і систематичні курси для практикуючих лікарів.

Першими навчальними базами інституту була «показательная клиническая амбулатория по всем специальностям, а также дневная и ночная поликлиника для выезда к больным на дом по вызовам через Институт», а згодом, як навчальні бази, відкрилися аптека та хіміко-бактеріологічна лабораторія (Червяк, 2012: 612–613).

Першим ректором Клінічного інституту для удосконалення лікарів став відомий лікар-офтальмолог, професор Михайло Андрійович Левітський, який під час своєї педагогічної діяльності започаткував викладання офтальмології українською мовою та розробив українську термінологію у цій галузі. На час свого при-

значення М. А. Левитський був вже відомий як лікар-офтальмолог, доктор медицини і професор. Після закінчення університету Св. Володимира М. А. Левитський довгий час працював у лікарнях Києва, Житомирської та Чернігівської області. Викладацьку діяльність розпочав у 1910 р. в Київському жіночому медичному інституті, а згодом став професором кафедри очних хвороб і водночас приват-доцентом кафедри очних хвороб університету Св. Володимира. Брав активну участь у реформуванні медичної освіти того часу. Про своє бачення реформи від писав у роботі «До питання про реформу медичної освіти», яка вийшла у Києві в 1926 р. Він також є автором розділів підручника «Глазные болезни» (1929) та посібника «Руководство глазной хирургии» (1934), в яких удосконалив методики локалізації патологічних змін на дні ока і їхніх проєкцій на склері (склав таблицю цього перенесення), пластики на повіках за допомогою вільних шкіряних шматків. Професору М. А. Левитському належить розробка техніки вилучення з ока цистицерків і вагомий внесок у боротьбу з трахомою. Протягом своєї науково-педагогічної діяльності М. А. Левитський довгий час був завідувачем кафедри очних хвороб (1922–1941) та головою Київського офтальмологічного товариства (Уваркіна, 2018: 371).

До заснування Академії були залучені провідні представники медичної громадськості, які мали величезний практичний медичний і викладацький досвід, і фактично всі вони стали першими професорами і викладачами Академії. Саме на курсах підготовки практикуючих лікарів професори Академії створили педагогічні умови для розробки унікальних методик лікування, які і нині продовжуються та вдосконалюються у викладацькій роботі та науковій тематиці кафедр Академії (Уваркіна, 2018: 339).

Період становлення Академії збігається з початком реформування вищої школи в Україні, внаслідок чого в лютому 1921 р. управління Інститутом перейшло від Наркомздор'я України до відомства системи Укрголовпрофосвіти, зокрема Київського губернського відділу професійної освіти, а безпосереднє керівництво здійснювали новообрані Правління та Рада, які вперше розробили загальний план педагогічної діяльності Клінічного інституту. За розкладом лікарі на початку відвідували лекції тільки у вечірній час, який був вільний від практичної діяльності в лікарнях, і лише в осінньому семестрі 1920 р. заняття стали систематичні у вигляді повторювальних курсів. Наполеглива робота всього педагогічного колек-

тиву завершилась створенням у кінці 20-х рр. 9 основних кафедр: хірургії (зав. кафедри – професор Г. Б. Биховський), терапії (зав. кафедри – професор О. Б. Бернштейн), патологічної анатомії (зав. кафедри – професор І. Т. Тітов), нервових хвороб (зав. кафедри – професор Б. М. Маньковський), ортопедії і травматології (зав. кафедри – професор І. Й. Фрумін), очних хвороб (зав. кафедри – професор М. А. Левитський), урології (професор А. А. Чайка), оториноларингології (зав. кафедри – професор С. О. Ставракі) та дерматовенерології (зав. кафедри – професор Й. Г. Лур'є) (До 95-річчя, 2013: 6).

Однією з найстаріших кафедр Академії є кафедра патологічної та топографічної анатомії, яка була заснована у 1922 р. Педагогічна робота кафедри у 20-х та першій половині 30-х рр. полягала у читанні лекцій і проведенні практичних занять за спеціальністю «патологічна анатомія» на суміжних циклах, а також керівництві окремими лікарями на робочих місцях. Першим завідувачем кафедри був професор Іван Трохимович Тітов, який «упродовж тижня мав читати 4 години лекції та 4 години виконувати секції», згідно з педагогічним навантаженням на 1922 р. Професор В. М. Високович у 1907 р. писав, що «створення кафедри було важким, повільним – лікарям, які вдосконалювались, читали «повторительный курс» патологічної анатомії за методом професора І. Т. Титова. Перші 5-місячні курси підготовки з патологічної анатомії були проведені лише у 1935 р. і завершилася випуском перших курсантів – семи лікарів-патологоанатомів. Це була величезна заслуга наступного завідувача кафедри професора Павла Олександровича Кучеренка, який був не тільки організатором і керівником Київського патологоанатомічного інституту, але і блискучим, популярним серед студентів лектором, особистістю і справжнім вчителем (Червяк, 2012: 578, 616).

Особлива роль у педагогічній спадщині кафедри патологічної та топографічної анатомії належить професору Михайлу Костянтиновичу Далю, який у післявоєнні роки очолив зруйновану під час окупації кафедру та відновив її роботу. М. К. Далю були властиві висока працездатність, свій метод наукової праці, тож слухачам Академії він запам'ятовується як досвідчений і талановитий лектор з особливою методикою викладання. Його учень кандидат медичних наук С. М. Старченко зазначав, що «В лекціях професора М. К. Даля є «мазки класиків» патологічної анатомії – їх метода, методології, манери говорити, подавати – М. І. Пирогова, Рудольфа Вірхова, Г. М. Мінха.

Матеріал лекції він викладав просто, тихо, майже монотонно, у підкреслено академічному стилі – чітко вивіреними фразами, літературною мовою; і відчувалась, що лектор повідомляє тільки потрібну, але незначну частину із великого запасу знань... (Сільченко, 2016: 25)». У 1947 р. вийшла блискуча монографія професора М. К. Даля «М. І. Пирогов, його патологоанатомічні спостереження та дослідження» (Даль, 1947), яка тоді була не тільки глибоким науковим дослідженням лікарської діяльності відомого хірурга, але й достатньо детальним аналізом його лекцій, розкриттям багатства їх змісту, організації педагогічного процесу та його ставлення до слухачів. Зміст цієї роботи професора М. К. Даля є актуальним і сьогодні для молодих викладачів Академії.

Найактуальнішим і сьогодні залишається методичний посібник М. К. Даля «Медична дисертація» (Даль, 1959), який був надрукований у 1959 р. з рекомендаціями аспірантам і докторантам щодо оформлення і змістового наповнення дисертації, запобігання основним помилкам у дисертаційних роботах. Книга містить яскраві приклади з історії написання медичних дисертацій відомими вченими, приклади рецензійних знаків і роботи

з літературою. Праця М. К. Даля унікальна своєю чіткою структурою, використанням різних методик, педагогічним тактом у всієї змістовної частині і неприхованим бажанням допомогти і передати свій науковий досвід.

Висновки. Біля витоків підвищення кваліфікації практикуючих лікарів на базі Національної медичної академії післядипломної освіти імені П. Л. Шупика були провідні висококваліфіковані науково-педагогічні кадри системи охорони здоров'я, педагогічний досвід і професіоналізм яких створили педагогічну матрицю підготовки сучасного лікаря в умовах практичної діяльності з метою підвищення якості надання медичних послуг та розвитку медичної науки і техніки.

Підвалинами педагогічної спадщини Академії є науково-педагогічна діяльність її засновників і перших професорів, яку треба вивчати, зберігати, а найкращі педагогічні методики і технології впроваджувати у сучасний навчальний процес медичних закладів освіти. Педагогічні здобутки перших лікарів-педагогів Академії мають бути повернуті із забуття і стати справжніми підвалинами нової євроінтегрованої української системи освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Історія медичної науки, практики та освіти: матеріали науково-практичної конференції, Київ, 26–27 квітня 2018 р. Київ: ВЦ «Рекламне агентство TR Studio», 2018. 427 с.
2. Провідному закладу післядипломної освіти НМАПО імені П. Л. Шупика – 95 років. Медична освіта. 2013. № 4. С. 100–102.
3. НМАПО ім. П. Л. Шупика исполнилось 90 лет. Интернет-видання газети «Медицинский вестник Украины». 20 листопада 2008. URL: <http://medvestnik.com/foto/3977-nmapo-im.p.l.shupika-ispolnilos-90-let.html>.
4. Червяк П. І. Патологічна анатомія України. Київ: ВЦ «Просвіта», 2012. С. 578, 612–613, 616.
5. Уваркіна О. В. Підвалини педагогічної спадщини клінічного інституту для удосконалення лікарів. Історія медичної науки, практики та освіти: матеріали науково-практичної конференції, Київ, 26–27 квітня 2018 р. Київ: ВЦ «Рекламне агентство TR Studio», 2018. С. 369–376.
6. Уваркіна О. В. Педагогічна спадщина факультету підвищення кваліфікації викладачів НМАПО імені П. Л. Шупика: історія і сьогодення. Актуальні питання лінгвістики, професійної лінгводидактики, психології і педагогіки вищої школи: зб. статей III Міжнародної науково-практичної конференції, Полтава, 31 травня – 01 червня 2018 р. Полтава: Астроя, 2018. С. 339.
7. До 95-річчя Національної медичної академії післядипломної освіти імені П. Л. Шупика МОЗ України. Хірургія дитячого віку. 2013. № 3. С. 5–11.
8. Сільченко В. П., Червяк П. І. Кафедра патологічної анатомії НМАПО імені П. Л. Шупика. Шлях крізь роки. Київ: ВЦ «Просвіта», 2016. С. 25.
9. Даль М. К. М. И. Пирогов, его патологоанатомические наблюдения и исследования. Київ: Госмедиздат УССР, 1947. 35 с.
10. Даль М.К. Медицинская диссертация. Київ: Госмедиздат УССР, 1959. 90 с.

REFERENCES

1. Istorya medichnoyi nauki, praktiki ta osviti: materialy naukovo-praktichnoyi konferenciyyi, Kiyiv, 26–27 kvitnya 2018 r. Kiyiv: VC "Reklamne agentstvo TR Studio", 2018. 427 s. [in Ukrainian]
2. Providnomu zakladu pisyadiplomnoyi osviti NMAPO imeni P. L. Shupika – 95 rokiy. Medichna osvita. 2013. № 4. S. 100–102. [in Ukrainian]
3. NMAPO im. P.L. Shupika ispolnilos 90 let. Internet-vidannya gazet "Medicinskij vestnik Ukrainy". 20 listopada 2008. URL: <http://medvestnik.com/foto/3977-nmapo-im.p.l.shupika-ispolnilos-90-let.html> [in Russian]
4. Chervyak P. I. Patologichna anatomiya Ukrayini. Kiyiv: VC "Prosvita", 2012. S. 578, 612–613, 616. [in Ukrainian]

5. Uvarkina O. V. Pidvalini pedagogichnoyi spadshini klinichnogo institutu dlya udoskonalennya likariv. Istoriya medichnoyi nauki, praktiki ta osviti: materiali naukovo-praktichnoyi konferenciyi, Kiyiv, 26–27 kvitnya 2018 r. Kiyiv: VC “Reklamne agentstvo TR Studio”, 2018. С. 369–376. [in Ukrainian]
6. Uvarkina O. V. Pedagogichna spadshina fakultetu pidvishennya kvalifikaciyi vikladachiv NMAPO imeni P. L. Shupika: istoriya i sгодennya. Aktualni pitannya lingvistiki, profesijnoyi lingvodidaktiki, psihologiyi i pedagogiki vishoyi shkoli: zbirnik statej III Mizhnarodnoyi naukovo-praktichnoyi konferenciyi, Poltava, 31 travnya – 01 chervnya 2018 r. Poltava: Astraya, 2018. S. 339. [in Ukrainian]
7. Do 95-richchya Nacionalnoyi medichnoyi akademiyi pislyadiplomnoyi osviti imeni P. L. Shupika MOZ Ukrayini. Hirurgiya dityachogo viku. 2013. № 3. S. 5–11.
8. Silchenko V. P., Chervyak P. I. Kafedra patologichnoyi anatomiyi NMAPO imeni P. L. Shupika. Shlyah kriz roki. Kiyiv: VC “Prosvita”, 2016. S. 25. [in Ukrainian]
9. Dal M. K. M. I. Pirogov, ego patologoanatomicheskie nablyudeniya i issledovaniya. Kiyiv: Gosmedizdat USSR, 1947. 35 s. [in Russian]
10. Dal M.K. Medicinskaya dissertaciya. Kiyiv: Gosmedizdat USSR, 1959. 90 s. [in Russian]